

CZU: 81'42:001

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5024503>**ORGANIZAREA INTERACȚIUNII CONVERSAȚIONALE ÎN DISCURSUL ACADEMIC***Mihaela ENI**Universitatea de Stat din Moldova*

În prezentul articol ne propunem să analizăm structura discursului academic din perspectiva interacțiunii conversaționale. Pornind de la ideea susținută de cercetătorii lingviști, conform căreia enunțul este interpretat drept unitate sintactică folosită pentru realizarea actelor de vorbire, iar discursul fiind secvența de enunțuri care îl alcătuiesc, vom încerca să identificăm, în baza unui discurs academic rostit la o manifestare științifică, actele de vorbire și să le analizăm, stabilind tipurile perechilor de adiacență formate de actele de vorbire și structura interacțiunii conversaționale, în cazul unui dialog.

Cuvinte-cheie: *discurs/text academic, interacțiune conversațională, acte de vorbire, perechi de adiacență.*

ORGANISATION OF CONVERSATIONAL INTERACTION IN ACADEMIC DISCOURSE

In this article, we aim to analyse the structure of academic discourse from the perspective of conversational interaction. Starting with the idea supported by linguists, according to which the statement is interpreted as the syntactic unit used to perform speech acts, and the speech being the sequence of statements that make it up, we will try to identify the speech acts based on an academic speech made at a scientific event and analyse them by establishing the types of adjacency pairs formed by speech acts and the structure of conversational interaction in the case of a dialogue.

Keywords: *academic speech/text, conversational interaction, speech acts, adjacency pair.*

Introducere

Comunicarea a devenit la sfârșitul secolului XX și la început de mileniu unul dintre cele mai cercetate domenii ale vieții umane. Studiul comunicării este poate cel mai complex, datorită părerilor diversificate ale cercetătorilor în abordarea acesteia. Dezvoltarea comunicării umane din secolul XX a condus spre diversificarea preocupărilor pentru studierea discursului, din toate sferile vieții. Mai puțin se află în atenția cercetătorilor discursul academic din sfera științifică, deoarece acest tip de discurs presupune un limbaj obiectiv, oficial, neutru, concis, cu o compoziție bine articulată, compactă, riguroasă, austeră, care la prima vedere nu ar încălca normele și regulile de construcție a unui discurs. Perspectiva pragmatică a discursului academic la fel rămâne un subiect deschis, cu multiple aspecte care generează discuții, deoarece discursul academic are un impact major asupra științei, societății și asupra dezvoltării acestora.

Organizarea discursului academic și interacțiunea cercetătorilor cu publicul larg în scopul prezentării rezultatelor științifice obținute a devenit o problemă complexă. Deseori, oamenii de știință încearcă să evite contactul și interacțiunea cu publicul pentru a-și prezenta rezultatele, din diverse motive, cum ar fi teama de a fi atacați sau criticați; de asemenea, atunci când aceștia interacționează cu publicul ar putea avea parte de intervenții și întrebări care nu țin exact de domeniul lor, fapt ce i-ar pune într-o situație neplăcută, care le-ar afecta reputația de cercetător. Comunicarea rezultatelor obținute din sfera științei într-un mod clar, coerent este foarte importantă și necesară pentru societate. Acest aspect, și anume – studierea discursului academic al oamenilor de știință, prezintă o latură importantă a științei lingvistice mai cu seamă în această perioadă, când societatea are anumite așteptări de la știință. Comunicarea eficientă a rezultatelor obținute de către oamenii de știință și înțelegerea acestora de către societate în această perioadă este absolut necesară. Pentru realizarea eficientă a acestei comunicări, discursul academic trebuie să respecte, pe de o parte, regulile de construcție a unui discurs și să aibă un limbaj adecvat stilului, iar, pe de altă parte, să fie accesibil și publicului larg. Discursului/textului academic îi sunt consacrate mai puține studii în privința structurii acestuia și modului de manifestare din punct de vedere pragmatic.

Rezultate și opinii privind organizarea interacțiunii conversaționale în discursul academic

În privința termenului *discurs*, în general, cercetătorii încă nu au ajuns la un numitor comun privind includerea acestuia în rândul unităților lingvistice (foneme, morfeme, frază) sau ca disciplină individuală, fiind alcătuit din enunțuri. Din perspectivă pragmatică, discursul este analizat în baza unităților care îl compun, acestea fiind enunțurile. Orice enunț, pe lângă faptul de a descrie lumea, servește vorbitorului de a face diferite

lucruri. În cadrul unui discurs enunțurile care îl alcătuiesc pot exprima diverse forțe ilocuționare. Astfel, din perspectivă pragmatică, a identifica forța ilocuționară aplicată unui conținut propozițional înseamnă a descrie un act de vorbire. Unitatea de bază a comunicării conjugată cu pragmatica este actul de vorbire care se realizează în anumite situații de comunicare. În unele lucrări de specialitate enunțul și actele de vorbire se definesc una prin alta. Astfel, actul de vorbire este interpretat drept unitate elementară a comunicării care asigură transmiterea unui mesaj formulat prin intermediul unui enunț de la un comunicant la altul. La rândul său, enunțul este interpretat ca fiind unitatea sintactică folosită pentru realizarea actelor de vorbire [1, p.16].

J.Moeschler [*apud* 2] distinge: o analiză a actelor de vorbire realizată la nivelul enunțului și o analiză a actelor de vorbire realizată la nivelul discursului. Analiza la nivelul enunțului presupune o examinare a actelor de vorbire sub aspectul existenței lor în limbă, ceea ce echivalează cu analiza unităților în cauză din punctul de vedere al manifestării lor izolate, fără a se avea în vedere comportamentul lor în structura schimburilor verbale. Această modalitate de analiză prevede descrierea actului de vorbire ca entitate caracterizată printr-o anumită forță ilocuționară aplicată unui conținut propozițional. Analiza actelor de vorbire realizată la nivelul discursului presupune examinarea actelor de vorbire într-un plan funcțional mai larg. Actele de vorbire sunt considerate acțiuni performate prin utilizarea limbii în situații concrete de comunicare, implicând o interacțiune a interlocutorilor. Am putea menționa aici succint că deosebirea esențială dintre aceste două tipuri de analiză a actelor de vorbire rezidă în faptul că, în timp ce prima este o analiză acțională (actul de vorbire văzut ca entitate realizată prin producerea unui enunț), cea de a doua este, de fapt, o analiză interacționistă (actul de vorbire văzut ca unitate utilizată în cadrul anumitor structuri conversaționale specifice). Analiza interacționistă are în vedere relevarea aspectului legat de utilizarea actelor de vorbire în discurs. Acest tip de analiză presupune examinarea actelor de vorbire ca elemente ale interacțiunii conversaționale, accentul fiind pus pe regulile care reglementează înlănțuirea lor în structura perechilor de adiacență. Fiind definit drept o „unitate minimală a structurii interacționale”, actul de vorbire este examinat prin prisma corelației act de vorbire – context de realizare. În felul acesta, actele de vorbire sunt caracterizate nu doar în raport cu mijloacele de realizare, ci și în raport cu circumstanțele concrete ale comunicării în care locutorul își formulează enunțul.

Actele de vorbire reprezintă niște unități care se manifestă la nivelul interacțiunii conversaționale, caracterizându-se printr-un anumit comportament discursiv. Conform teoriei clasice a actelor de vorbire al cărei fondator este J.Austin (1962), dezvoltate de J.Searle (1972), care a pus bazele unei analize ample a actelor de vorbire, și de D.Vanderveken (1988), care a completat descrierile lui J.Austin și J.Searle, actele de vorbire sunt examinate din perspectivă ilocuționară, și anume – din perspectiva valorilor care le caracterizează și din punctul de vedere al mijloacelor folosite pentru exprimarea lor. Prin urmare, în cazul în care actele de vorbire erau examinate doar dintr-o perspectivă ilocuționară, uneori se afirmă că teoria actelor de vorbire în varianta lui J.Austin și J.Searle nu este aplicabilă la domeniul conversației. Trebuie precizat că acest aspect este readus în centrul atenției cercetătorilor prin investigațiile unor lingviști, cum ar fi lingvista franceză C.Kerbrat-Orecchioni [*apud* 2]. Anume în lucrările acestei cercetătoare concepția clasică a actelor de vorbire este completată cu o concepție interactivă. Prin urmare, teoria actelor de vorbire începe să se intereseze nu doar de actele de vorbire ca entități de sine stătătoare, ci și de secvențele interacționale în care ele sunt utilizate. Totodată, actele de vorbire sunt examinate în strânsă legătură cu contextul și cu situația comunicativă în care ele funcționează. Unitatea de bază a interacțiunii conversaționale nu mai este actul de vorbire văzut ca entitate izolată, ci o secvență constituită din cel puțin două acte, dintre care unul inițiază perechea de adiacență și altul o încheie. Perechea de adiacență este definită ca fiind o secvență alcătuită din două enunțuri produse de doi locutori diferiți, ele aflându-se în poziție de succesiune imediată, astfel încât să existe un element recunoscut ca cel dintâi și un altul drept cel de al doilea. Perechile de adiacență reprezintă, astfel, niște secvențe verbale formate din intervenții strâns legate între ele. În structura fiecărei intervenții a perechii de adiacență funcționează unul sau mai multe acte de vorbire. Exemple considerate clasice de perechi de adiacență sunt secvențele cu următoarea structură: întrebare – răspuns; invitație – acceptare sau refuz; compliment – reacție corespunzătoare (acceptare sau refuz); salut – răspuns la salut; ordin – acceptare sau refuz; mulțumire – reacție corespunzătoare etc. [3, p.54]. În structura unui discurs academic pot fi identificate perechea de adiacență *salut-răspuns*, orice tip de discurs începe cu salutul publicului, răspunsul fiind evocat fie în mod verbal sau nonverbal; de asemenea, poate fi atestată perechea de adiacență *întrebare-răspuns*. Acestea fiind cele mai frecvent întâlnite perechi de adiacență care formează actele de vorbire, care, la rândul lor,

formează enunțurile (sau pot fi chiar enunțuri, după cum consideră unii cercetători) și care asigură astfel interacțiunea conversațională și structura unui discurs academic.

Revenind la teoria actelor de limbaj se pot distinge două etape, așa cum a fost ea dezvoltată de J.Austin: prima, care se referă la distanța dintre afirmațiile care îndeplinesc un act și cele care descriu realitatea; în a doua, afirmațiile care descriu realitatea devin un caz (foarte) particular al afirmațiilor care realizează un act [4]. Clasificarea actelor de vorbire este un subiect foarte discutat printre cercetători. Pentru clasificarea actelor de vorbire este important nu doar specificul forței ilocuționare, ci și anumite particularități ale conținutului propozițional exprimat prin enunțurile respective, precum și contextul în care acestea sunt produse. J.Searle a constatat că, de fapt, posibilitățile reale de a folosi limba în acțiune sunt limitate. Cercetătorul identifică 5 posibilități, numite acte de vorbire, și anume: 1) putem spune celorlalți cum sunt lucrurile; 2) îi putem determina pe alții să facă anumite lucruri; 3) ne putem angaja noi înșine să facem anumite lucruri; 4) putem exprima propriile sentimente și aptitudini; 5) putem schimba realitatea prin anumite fraze [apud 5].

Astfel, dacă luăm în considerare factorii expuși mai sus, intenția comunicativă, conținutul propozițional, contextul de producere, putem distinge următoarele tipuri de acte de vorbire: actele de vorbire de tip *informațional*, actele de vorbire de tip *acțional*, actele de vorbire de tip *expresiv*, actele de vorbire de tip *declarativ*. Vom încerca să analizăm un discurs academic rostit de o personalitate marcantă a culturii române, scriitorul Nicolae Dabija. Discursul *Partea noastră de veșnicie – Limba Română* [6] a fost rostit la Academia de Științe a Moldovei cu ocazia sărbătorii naționale Ziua Limbii Române. Nicolae Dabija a impresionat publicul prin discursul său științific bine organizat în omagiul adus Limbii Române. În acest discurs științific vom încerca să identificăm prezența actelor de vorbire în care, conform fondatorului teoriei actelor de vorbire J.Austin, orice enunțare a unei propoziții în actul de comunicare presupune realizarea unui act ilocuționar.

1. Actele de vorbire de tip *informațional* urmăresc vehicularea informației în actul de comunicare, cu ajutorul lor se comunică sau se obțin informații. Prin urmare, conținutul lor propozițional reprezintă descrierea unei situații, eveniment, stări de lucruri din realitate.

Ex.: Academia de Științe a Moldovei de după independență n-a recunoscut niciodată existența așa-zisei limbi moldovenești [6, p.108].

Ex.: Limba stă la fundamentul unei culturi, așa cum credința stă la fundamental unui sanctuar [6, p.92].

2. Actele de vorbire de tip *acțional* vizează să impună realizarea unei acțiuni de către participanții la interacțiune. Scopul lor este, astfel, de a-i orienta pe participanții la actul de comunicare să realizeze anumite acțiuni. Conținutul lor propozițional exprimă viitoarea acțiune care urmează să fie realizată de interlocutori.

Ex.: Fiecare să-și spună rugăciunea în limba în care s-a născut, ne îndeamnă sfânta Scriptură [6, p.91].

3. Actele de vorbire de tip *expresiv* reprezintă o manifestare în plan verbal a sentimentelor, emoțiilor și a atitudinilor vorbitorului vizavi de o stare de lucruri verbalizată prin conținutul propozițional al enunțului respectiv. Conținutul lor propozițional comportă o descriere a relațiilor emoționale și intelectuale stabilite între interlocutori în cadrul comportamentului lor social.

Ex.: Pentru mine ea este limba nașterii mele. Cu ea comunic cu cerul [6, p.91].

Ex.: Limba e duminica noastră. Și rana noastră [Ibidem].

4. Actele de vorbire de tip *declarativ* sunt actele care provoacă, instituie o nouă stare de lucruri prin faptul de a declara ceva într-un anumit cadru instituțional. Conținutul lor propozițional descrie o acțiune realizată prin simpla rostire a unui enunț.

Ex.: Numind lucrurile – le stăpânim. Gândindu-le – le putem lăsa moștenire.

Suntem, trăim, comunicăm – cu ajutorul, prin intermediul, în puterea cuvintelor [6, p.91].

Ex.: Nu există cultură, civilizație, istorie, literatură, știință fără limbă [Ibidem].

Din punct de vedere pragmatic, textul sau discursul academic este înțeles ca fiind o unitate de interacțiune intenționată, constituită din elemente verbale, non-verbale și paraverbale, organizate și relaționate în mod explicit și implicit. Organizarea interacțiunii conversaționale este determinată de o serie de factori, cum ar fi: contextul situațional al comunicării, statutul participanților la interacțiune, orientarea lor spre atingerea anumitor obiective etc. După cum bine se știe, pentru interacțiunea conversațională este obligatorie prezența a cel puțin doi participanți care prin intervențiile lor alternative contribuie la desfășurarea procesului de

comunicare. Prin urmare, pentru acest tip de comunicare verbală este important nu doar faptul că un emițător produce un enunț care este receptat și interpretat de către receptor, ci și reacția de răspuns a interlocutorului la replica precedentă a locutorului. Dialogul vizează atât procesul de transmitere a unui mesaj de la emițător la receptor, cât și modul în care interlocutorul reacționează la intervenția locutorului. În cadrul discursului academic analizat *Partea noastră de veșnicie – Limba Română*, observăm prezența dialogului la nivelul textului și al discursului. În momentul rostirii discursului observăm reacția receptorilor la replicile emițătorului, acestea fiind, de exemplu, aplauzele. De asemenea, atestăm construcția textului analizat, și anume – inserția unui dialog prin reproducerea acestuia de către emițător, observăm structura conversației dintre interlocutori:

După ce aceștia mi-au explicat într-o bună limbă românească, i-am întrebat:

– *Dar voi de ce naționalitate sunteți?*

Și unul dintre ei mi-a răspuns:

– *Noi suntem de naționalitate copii* [6, p.101].

În *Gramatica limbii române* distingem următoarele elemente ale structurii interacționale prin care se caracterizează o conversație: actul, mișcarea, intervenția, schimbul, tranzacția, conversația. Prezentând organizarea internă a dialogului ca pe o structură ierarhică de niveluri, autorii *Gramaticii limbii române* menționează că structura dialogului rezultă din articularea unor unități simple în unități din ce în ce mai complexe. Unitatea minimală este considerată a fi actul de vorbire. Unitatea de rang imediat superior, care are ca părți constitutive actele de vorbire, este mișcarea comunicativă. Mai multe mișcări se includ în intervențiile fiecărui locutor. Două sau mai multe intervenții compun schimbul. Schimburile formează o tranzacție. Tranzacțiile, legate prin relații semantice și sintactice, intră în structura unei conversații sau discuții [7, p.797].

Tot în cadrul aceluiași discurs atestăm reproducerea unui dialog construit pe baza întrebărilor retorice ale emițătorului, care au scopul de a sugera o idee importantă în raport cu subiectul abordat. Emițătorul recurge la acest procedeu nu pentru a-și expune direct opinia, dar cu scopul de a induce receptorul spre a ajunge singur la concluzia pe care o sugerează.

– *Mersul stelelor este făcut de către oameni sau de către Dumnezeu?*

– *De către Dumnezeu.*

– *Calendarul este făcut de către oameni sau de către Dumnezeu?*

– *De către oameni...*

– *Și atunci ce schimbăm: mersul stelelor sau calendarul?*

Același lucru se întâmplă și cu articolul 13 din Constituție.

– *Ce e mai ușor să schimbăm: articolul 13 din Constituție sau toată istoria noastră, Adevărul Științific, afirmațiile clasicilor, concluziile celor mai mari lingviști din lume?* [6, p.108].

Astfel, în conformitate cu studiile cercetătorilor din domeniu, analiza actelor de vorbire poate fi aplicată în analiza discursului, ceea ce presupune o interacțiune conversațională, prezența unui dialog unde emițătorul produce anumite reacții receptorilor, uneori aceștia fiind antrenați în acest dialog în mod direct participând în cadrul conversației, alteori manifestându-și reacția prin elementele non-verbale.

Concluzii

În concluzie, menționăm că textul (științific) academic este elaborat în funcție de competențele lingvistice și cognitive ale emițătorului, iar discursul rostit este influențat de contextul lingvistic, social, psihologic. Orice discurs academic este marcat de o intenție și integrat într-un spațiu psiho-socio-cultural. În mediul academic discursul este organizat conform normelor și limbajului specific, enunțurile fiind unitatea sintactică de bază în construcția acestuia. La rândul lor, enunțurile sunt alcătuite din acte de vorbire, iar, uneori, chiar identificate cu actele de vorbire. Interacțiunea conversațională într-un discurs academic se realizează cu ajutorul perechilor de adiacență care sunt considerate unități minimale ce formează actele de vorbire, care, la rândul lor, asigură coerența și coeziunea discursului, trăsături esențiale ale unui discurs academic.

În susținerea existenței actelor de vorbire în organizarea interacțiunii conversaționale servește și spusele cercetătoarei Caterine Kerbrat-Orecchioni: „De dimineață până seara oamenii întreabă, răspund, argumentează, răspund, promit, se laudă sau se plâng, mulțumesc, fac reproșuri, elogiile sau confidențe etc. În plus, de dimineață până seară ei încearcă să interpreteze (conștient sau inconștient) ceea ce fac ceilalți când vorbesc, altfel spus, ce tipuri de acte realizează” [apud 3, p.59].

Referințe:

1. BĂRBUȚĂ, I. *Structura pragmasemantică a enunțului în limba română*. Chișinău: Institutul de Filologie al AȘM, 2012.
2. PĂTRUNJEL, A. *Performarea actelor de vorbire în discurs*: Teză de doctor în filologie, 2019.
3. CONSTANTINOVICI, E. Perechile de adiacență în structurarea actelor de vorbire. În: *Philologia*, 2013, nr. LV. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Perechile%20de%20adiacenta%20in%20structurarea%20actelor%20de%20vorbire.pdf (Accesat: 22.11.2020)
4. MOESCHLER, J., REBOUL, A. *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Cluj-Napoca: Echinoc, 1994. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/27050399/dictionar-de-pragmatica> (Accesat: 20.10.2020)
5. CONSTANTINOVICI, E. *Aspecte pragmatice ale comunicării*. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/180--185.pdf (Accesat: 22.11.2020)
6. *Limba noastră-i o comoară... Lecturi academice de Ziua Limbii Române 2005-2016*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016.
7. GUȚU ROMALO, V., coord. *Gramatica limbii române*. Vol.II: *Enunțul*. București: Editura Academiei Române, 2005. 1036 p.
8. KERBRAT-ORECCHIONI, C. *Les actes de langage dans le discours*. Paris: Nathan, 2001. apud: CONSTANTINOVICI, E. Perechile de adiacență în structurarea actelor de vorbire. În: *Philologia*, 2013, nr.LV. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Perechile%20de%20adiacenta%20in%20structurarea%20actelor%20de%20vorbire.pdf (Accesat: 22.11.2020)

Notă: Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului *Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii*, cifrul 20.80009.0807.19.

Date despre autor:

Mihaela ENI, doctorandă, Școala doctorală *Științe Umanistice*, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: mihaella_eni@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-2571-2701

Prezentat la 20.04.2021